

# LACAN VE TOPOLOJİ

Erman KAÇAR\*

## ÖZET

*Lacan ontolojisinde varlık bir fark yoluyla türemektedir. Bu fark Lacan'ın psikanalitik kuramında bilinçdışı özneyi konumlandıracak temel öğedir. Çünkü Lacan'a göre öznenin varlık ilanı kendiliğinde beyan edilemez bir yapıdadır ve özne bir fark yoluyla gösteren vekaletiyle temsil edilir. Lacan bu farkın ya da eksikliğin temsili olarak ayırt edilmekte olan paradoksal varlığa "nesne a" adını verir ve bu kavramı temele alarak psikolojik aygıttaki yapısal paradoksları açıklayabilmek adına belli topolojik dönüşümleri kullanır. Bu çalışmada amaçlanan söz konusu bu paradoksal durumların ontolojisini araştırarak, Lacanyen kuramdaki topolojinin işlevini deşifre edebilmektedir.*

**Anahtar Sözcükler:** Lacan, topoloji, "nesne a", ontoloji, psikanaliz.

## LACAN AND TOPOLOGY

### ABSTRACT

*The being is derived by a difference in Lacanian ontology. This difference is the basic element in Lacanian theory that grounds the unconscious subject. Because according to Lacan, the existence of the subject can not be self-proclaimed and it is represented by a signifier. Lacan gives the name "object a" to this paradoxical being which is distinguished by this difference or lack, and uses some topological transformations in order to be able to explain the structural paradoxes in the psychological theory. The aim of this study is to explore the ontology of these paradoxical situations and try to decipher the function of topology in Lacan's theory.*

**Keywords:** Lacan, topology, "object a", ontology, psychoanalysis.

---

\* Ardahan Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim elemanı.  
**FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, <http://flsfdergisi.com/>  
**2018 Bahar/Spring**, sayı/issue: 25, s./pp.: 535-554.  
ISSN 2618-5784

**Makalenin geliş tarihi: 07.03.2018**  
**Makalenin kabul tarihi: 02.04.2018**

## Giriş

Lacan, seminerlerinde sıkça ele aldığı topolojiyi ve topolojik yüzeyleri kendi psikanalitik kuramındaki belli paradoksal durumları mantıksal bir zeminde açıklayabilmenin temel yolu olarak gördü. Sonraları ise bu düşüncesini daha da ileri götürerek topolojinin psikanalitik kuram içerisinde yalnızca bir yöntem olmadığını, söz konusu psikolojik aygıtın yapısının (*structure*) tümüyle topolojik olduğunu ileri sürdü. Bu çalışmada amaçlanan ise bu paradoksal durumların ontolojisini açıkça ortaya koyarak, Lacanyen kuramdaki topolojinin yapısal işlevini deşifre edebilmektir. Lacan paradoks ve çelişkinin gerçek anlamda işlevsel olduğunu gösteren topolojik formları kullanarak zaman ve mekânı dille öğrenmek için bir araç biçimlendirir.<sup>1</sup> Bu bakımdan Lacan'ın topolojiye olan ilgisi, onun sembolik düzene odaklanarak topolojiyi “yapı” kavramını ifade etmenin sezgisel, tamamen entelektüel bir aracı olarak görmesine dayanır.<sup>2</sup> Bilindiği gibi Lacanyen ontolojide varlık bir “fark” ile türemektedir. Lacanyen literatürde fark kavramı, bizi doğrudan doğruya eksiklik kavramına bağlar.<sup>3</sup> Lacan bu eksikliği kendi psikanaliz kuramında “bilinçdışı özneye” yerleştirecektir. Çünkü Lacan'a göre özne, var olmakta eksiktir ve onun kuramında hep üzeri çizili S (\$) diye gösterdiği de budur, çizik öznenin varlığındaki eksikliği ifade eder.<sup>4</sup> Yani özne, eksikliğin ayrıdır. Gerçekten de bilinçdışı söz konusuysen mesele olmak ya da olmamak değil, gerçekleşmemiş olmaktır.<sup>5</sup> Lacan bu boşluğu (*béance*)/bu eksikliğin yapısını ifade edebilmek için “bilinçdışı, dil gibi yapılanmıştır” der. Ona göre bu yapılanma ontolojinin içine doğrudur. Diğer bir ifadeyle, kendisi ontolojinin dışına düşen bu kavram; ontolojinin içine doğru yapılanır ve bu Lacan ontolojisinin çıkış noktasıdır. Lacan'a göre öznenin varlık ilanı (*announcement*) kendiliğinde beyan edilemez yapıdadır yani onun konumu bir anlamda ontolojinin dışında kalmaktadır. Bu ilan ancak simgesel düzende “gösteren ile temsil” marifetiyle mümkündür. Yani bir bakıma “1, önceden başlamış bir saymanın sonrasında gelmektedir”<sup>6</sup>, dolayısıyla özne, ancak kendisinde ayırt edilen bir eksikliğin sunumu ile gösterilmektedir. Bu düşünce daha sonra Badiou'nun da “boşluğun sunumu” ya da “tutarsız çoklukların sunumu” olarak kendi felsefesine esas aldığı ontolojinin de temelidir. Zira Badiou'ya göre de felsefe ve psikanaliz, hakikatin *yalnızca boşluk koşulunda* ortaya çıktığında

<sup>1</sup> Ellie Ragland And Dragan Milovanovic, **Lacan: Topologically Speaking**, Other Press, New York, 2003, s.xvi.

<sup>2</sup> Dylan Evans, *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, Routledge, New York, 2006, s.210.

<sup>3</sup> Dursun, Y. (2009). **Lacan'ın Düşüncesindeki “Bir” Eksik Üzerine**, MonoKL, İstanbul, (6-7), 369.

<sup>4</sup> Hervé Castanet, **Lacan'ı Anlamak**, çev. Baturalp Aslan, Encore, İstanbul, 2017, s.38.

<sup>5</sup> Jacques Lacan, **Psikanalizin Dört Temel Kavramı**, çev. Nilüfer Erdem, Metis, İstanbul, 2013, s.36.

<sup>6</sup> Yücel Dursun, 2009, s.368.

hemfikirdirler ve temelde her teorinin hakikate yetki veren boşluğu bir yere yerleştirmekten ve bu yerleşimin cebir ve topolojisini inşa etmekten ibaret olduğu söylenebilir.<sup>7</sup> Ayrıca bu insanın kendisi tıpkı Lacan’ın istediği gibi; boşluğu bilincin dışında olacak şekilde konumlandırmak durumunda kalacaktır. Çünkü hakikat bu boşluğun bir gösteren yardımıyla açılmasıyla oluşmalıdır ve bu yüzdendir ki Lacanyen psikanalizde boşluk bilinçdışı *özneye* atfedilmektedir. Yani özne ontolojik olarak ilkin onu ayırt edecek bir gösterenle birlikte konumlanır. Çünkü Homer’ın da dediği gibi ayırt edici olan bu ‘*varlık eksikliği*’ olarak sözü edilen şey öznelliğimizin kalbinde yer alan ontolojik boşluğun kendisidir, hatta ona göre Lacan bizim kökensel bir birlik duygumunu yitirmiş olduğumuz iddiasından daha da ileri giderek, bu boşluğun bizzat özneliğin kurucu unsuru olduğunu ileri sürmektedir. Yani bir kurucu unsur olarak bu boşluk ya da eksikliğin bir gösteren vekaletiyle sunumu Lacan’ın o ünlü mottosunda olduğu gibi “*gösteren*, bir özneyi başka bir gösteren için *temsil* edendir” biçimindeki Saussurecü düşünce eleştirisiyle ele alınır. Temsilin dışında özne diye bir şeyin olmadığını ama hiçbir temsilin de bizi büsbütün ele geçirmeyi başaramadığını üstüne basarak vurgular Lacan.<sup>8</sup> O halde Lacan’a göre bilinçdışı özne yalnızca başkaları aracılığıyla varlığa gelebilir ve bu vuku-bulunuşun mekânı ancak bir gösterendir. Yani öznenin oluşması, boşluğun ontolojinin içine düşmesi bir başka özনেde yer alır: o Öteki’nde varlığa gelen/vuku bulan şeydir.<sup>9</sup> Bu bakımdan ontolojinin dışında yer alan bir Gerçek’in nasıl ontolojik olarak vuku bulduğu ve bununla çelişecek biçimde bu vuku bulunuşun temelinde daima kendini gösteren bir eksikliğin ya da yokluğun olduğunu Lacan topolojik bir yolla ifade edecektir. Bu yolla *hiç*, kendi hiçliğinin varlığını beyan eden bir yapılanma yoluyla gösterilebilecek ve bu yapılanma, *hiçliği* radikal olarak ortadan kaldırmaksızın onun konumunu daima gösterebilmemizi sağlayan türeyimsel (*generic*) bir sistematik elde etmemize olanak verecektir. İşte bu türeyimsel ve cebirsel sistematığın temel mantığını Lacan, psikanalitik kuramında topolojik nesne ve yüzeyleri kullanarak göstermektedir. Lacan’ın bu nesnelere ihtiyacını ortaya çıkaran en temel kavram “nesne a” kavramıdır. İşte bu çalışmanın açıklamaya çalıştığı odur ki, bir arzu nesnesi olarak var olan eksiklik (*lack*), Lacanyen psikanalizde ontolojik argümantasyonlar dahilinde topolojik dönüşümler vasıtasıyla var edilmektedir. Zira topoloji yardımıyla yapıcı ve biçimce birbirinden farklı olan belli psikanalitik durumların ontolojik olarak bir ve aynı biçimde nasıl ele alınabileceği üzerine ve bu durumlar arasında kurulan bazı ilkesel özellikler yardımıyla onların

<sup>7</sup> Alain Badiou, **Sonsuz Düşünce**, çev. I. Ergüden ve T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s.51.

<sup>8</sup> Madan Sarup, **Post-yapısalcılık ve Postmodernizm**, çev. Abdulkaki Güçlü, Pharmakon, Ankara, 2017, s.20.

<sup>9</sup> J. D. Nasio, **Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, çev. Ö. Erşen ve M. Erşen, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s.219.

parçalanmadan/kırılmadan birbirine nasıl dönüşebileceği üzerine bir sistematik elde edilebilir. Bu bakımdan Lacanyen topoloji, insanın zihinsel yaşamında çelişkilerin (görünüşte çelişkili) işlerliğinden kaynaklanan karmaşıklıkları göstermek için uzamsal figürlerin kullanımı ve manipülasyonunun yanı sıra çarpıtmalarıyla ilgili olacaktır.<sup>10</sup> O halde Jacques-Alain Miller’in dediği gibi Lacan için topoloji, metafordan fazlasıdır; ona göre topoloji psikanalitik alandaki düğümlerin ve dönüşümlerin sezgisel bir şekilde anlaşılmasını ve kavramsallaşmasını sağlar.

### Topolojiye Çıkan Yol: *nesne a*

Lacan’ın çalışmaları bir süreç olarak ele alındığında onun ilk dönem çalışmaları ile kuramının gidişatındaki belirgin sapmalar arasındaki temel bağı pekâlâ gözlemleyebiliriz. Bu temel bağ, onun “eksiklik” ya da “fark” üzerine yaptığı vurguda yer alır. Örneğin Lacan’ın erken dönemlerinde sıkça karşılaşılan “bütünlük” ve “ayrım” kavramları daha sonra “yapı” kavramının geliştirilmesiyle birlikte yerini “boşluk” ve “ayrılma/kopuş” gibi kavramlara bırakır. Örneğin Homer da bu fikre koşut olarak Seminer XI’de (1964) Lacan’ın kendi bilinçdışı kavramını Freud’unkinden ayırmaya ve dilin/yapının ötesinde olanı daha sistematik biçimde formüle etmeye çalışırken çalışmalarındaki dilbilimsel kavramların yerini artık *yabancılaşma* ve *ayrılma* gibi yeni kavramların aldığını bildirir.<sup>11</sup> Fakat her şeye rağmen asıl ontolojik tema değişmeden kalır: *boşluk ve ayrım*. Lacan’a göre bilinçdışı, yapının (*structure*) “Gerçek”le ilişkide olduğu boşluğu gösterir ve işte *nesne a* da bu yapısal boşluğa denk gelir. Gerçek, Lacan’ın ontoloji kavrayışında hiçbir ayrımın var olmadığı, ayırt edışı mümkün kılamayacak derecede bütün farkların ayrımsız bir tamlıkta eridiği ya da gözden kaybolduğu bir alandır ve bu yüzden onun kendiliğine dair bilgimiz yoktur. Gerçeklik, sembollerden ve anlama sürecinden ya da toplumsal gerçeklikten oluşurken<sup>12</sup>, “Gerçek”, bir bakıma çocuğun fetüs içindeki kavranılamaz bilincidir. Bu anlamda Gerçek, imgesel olan ya da simgesel olana karşıt olarak konumlanır. Bilinçdışı ise Gerçek’ten kopuşu simgeler. O halde Gerçek’in bilgisi ancak onun ayrımında, onun üzerinde açılan bir yarıktaki, onun boşlukla olan ilişkisinde meydana gelir. Lacan, kendi ontolojisinin nirengi noktası sayılabilecek olan bu ilişkiyi 1961-62 yılları arasında verdiği bir seminerde 1’in ortaya çıkışını 0’ın üzerinde beliren bir fark yoluyla temellendirerek anlatır: Lacan bu seminerde ilkel bir avcının avladığı ilk hayvan için mağarasının duvarına attığı bir çentiği düşünmemizi ister.<sup>13</sup> Ona göre avcının ilk avını avladıktan sonra mağarasının duvarına attığı ilk çentik, direkt olarak avladığı ilk avı değil; ortada hiç av

<sup>10</sup> Ellie Ragland And Dragan Milovanovic, 2003, s.xiv.

<sup>11</sup> Sean Homer, **Jacques Lacan**, çev. Abdurrahman Aydın, Phoneix, Ankara, 2005, s.94.

<sup>12</sup> Sean Homer, a. g. e., s.113.

<sup>13</sup> Yücel Dursun, 2009, s.366.

olmaması durumu ile artık bir av olması durumu arasındaki farka atılan çentiktir. Yani bu fark sıfırın varlığını, bizzat sıfır üzerinden ortaya konulan bir ayırım/fark vasıtasıyla postüle etmiş, ona ontolojik bir konum kazandırmıştır. İşte Lacancı Gerçek’ten kopuşun temel mantığı budur yani Gerçek’in bilgisi ancak onun üzerine atılan bir çentik yoluyla ya da bir başka deyişle onun üzerinden varılan bir ayırım ya da boşluk yoluyla ortaya çıkarılır. Bu noktayı daha ileri taşımadan hemen önce soralım: bu boşluk ne anlama gelen bir boşluktur? Üstelik bu boşluk kapanabilen bir boşluk mudur, aslında şöyle paradoksal bir soru da sorabiliriz; o kapansa da kapanabilir mi? Bu sorunun cevabı için kauçuk bir mekân anlayışı gereklidir. Lacanyen psikanalizde de topoloji, bu kauçuk anlayışı getirebilmek için sahneye çıkar ve sahne bizzat ontolojidir. Çünkü, boşluğun der Lacan; ontolojik bir “işlevi” vardır. Peki ya tüm gösterenleri bir kenara bırakarak bilinçdışının kendiliği hakkında konuşmak gerekirse? Tüm gösterenlerin bir kenara bırakılması”, tabii ki imgesel ya da simgesel topos oluştuktan sonra bilinçdışında kalan materyali kapsayamayacağı için bilinçdışı Gerçek’in tam olarak karşılığı değildir. Çalışmanın henüz girişinde de belirttiğimiz gibi bu “şeye” dair yapılacak her türlü tartışma ontolojinin dışına düşecektir, o Gerçek toposunda yer alır. Bu bakımdan ontolojiyi yaratan şey Gerçek’ten dışarı doğru bir adım atmak olduğundan, Gerçek’in kendiliği, ontoloji öncesidir; yapısal olarak işlevi her ne kadar ontolojik olsa da. Zira Gerçek kaçıp giden, geçici/zamansal<sup>14</sup>, Nasio’nun kullandığı terimle “oynak” ya da Badiou’nun kullandığı terimle “tutarsızdır”. O halde Lacan’ın söylediği gibi varlık bakımından bilinçdışı, yakalanması zor olandır fakat onu bir “yapı” ile kuşatmayı başarabiliriz.<sup>15</sup> Lacan’a göre Gerçek, öznenin hiçbir eksiği duyumsamaksızın, sınırsız bir yaşam enerjisi ile dolu olduğu an, yani bebeğin her bakımdan anneden doğrudan beslendiği anneye içkin olarak var olduğu ve bundan dolayı burada için ve dışın hiçbir konumunun olmadığı, varlığın ya da yokluğun belirlenemediği ândır. Bu ân ne imgesel ne de simgesel olan, (topolojik olarak bilinebilir bir âna dönüşecek olan) bilinemez bir ândır. Bu şu anlama gelir; öznenin topolojik yapısı oluşurken Gerçek’i merkezine alarak ya da hakikatin bilgisinin koşulu biçiminde ortaya çıkan bir boşluğu doğuracaktır. Bu topolojik gösterim ancak ve ancak şöyle belirebilir: Gerçek’in kendinde temsil edilemez varlığı yalnızca onun kaybı sayesinde bir toposa kavuşabilir. Bu kayıp, bir anlamda kaybın *Hiç*’i bir fark marifetiyle postüle ettiği anlamına da gelir. Bu nesne ya da bu fark, basit bir analiz (*calculus*) diliyle söylenen *sıfırdan büyük bir epsilon kadardır\** ya da Zizek’in deyimiyle bir ve aynı nesneyi birbirinden ayıran minimal bir farkın ortaya çıktığı noktadır ve farkın kendisi bir nesne olmuştur. Bu noktaya dikkatlice

<sup>14</sup> Hervé Castanet, 2017, s.17.

<sup>15</sup> Jacques Lacan, 2013, s.38.

\* Matematikteki *calculus* işlemlerinde sıkça gösterilen bu genel kullanım ( $\forall \epsilon > 0$ ), sıfırdan büyük ama sıfıra olabildiğinde yakın bir küçüklüğü belirtir.

eğilelim: Lacan'ın hakikatin koşulu ama aynı zamanda onun sunulamayan bir parçası olarak gördüğü Gerçek toposu ya da Gerçek dönemi, Lacan için henüz *sunumu verilemeyen sıfır* noktasıdır. Zira bu kavrayış daha sonra kendisini bize Badiou'nun sisteme retrospektif biçimde bakmamıza olanak verecek olan *sunulamayanın sunumunun* peşi sıra “sunulamayanın ya da boşluğun hayaleti (*phantom of void*)” söyleminde açacaktır. Yani Lacan'ın ilkel avcısı duvarına her yeni çentiği atarken aslında yalnızca kaynağını sıfırdan alan bir farkı ilerletmiş olur. Bir başka deyişle “Gerçek hiç görülemediği betimlenmemiş bir şey olsa da yaşanmış bir şey olduğu için Gerçek'i temsil etme çabası daima sürecektir.”<sup>16</sup> Çünkü Lacanyen ontolojide Gerçek'in hiçbir koşulda ontolojik bir anlama sahip olmadığı söylene de bu toposun (boşluğun sunumu olarak) sistemde ontolojinin içine doğru yapılanmakta olduğu açıkça görülür. Bundan ötürüdür ki bu yapılanma öncesinde yani Gerçek evrede *bütünlük kavrayışı içerisinde var olan özne* ayırt edilemez durumdadır. O sunulamamış sıfırdır, *Hiç*'tir ama ayırt edilemediği için bir anlamda da her şeydir. Çünkü Gerçek'in ayırımsanamadığı ya da bir başka deyişle bir eksiklik yoluyla temsil edilemediği noktada ayırımsız bir bütünlük ya da bir 'ötekisizlik' söz konusudur. Bu bütünlük bir anlamda hiçliğin bütünlüğüdür ve bu 'ötekisizlik' de aslında hiçbir ötekinin ayırt edilemediği bir durumun sonucundan başka bir şey değildir. O halde bu düşüncede temel ontolojik kavrayış 'ayırt edilme' kavramı üzerine olmalıdır. Bu bakımdan Lacan'ın Gerçek toposunda, varlığın ontolojinin içinde bulunmayan bir Hiç konumunda olduğunu söylerken kurduğu “varlık ile hiçliğin bir aradalığı” mantığı, Hegel'in “Bir” görüşü ve bunu ihtiva eden çelişkiler mantığından apayırdır. Zira Hegel'e göre başlangıç böylesine dolaysız ve belirlenimsiz olarak seçilecekse -ki ona göre doğru yöntem budur- başlangıcı yapan bu ilke *boş varlık* olmalıdır. Fakat ince bir nüansla başlangıç, salt yokluk değildir fakat o öyle bir yokluktur ki ondan *bir şey üretilecektir* ve böylece varlığın şimdiden başlangıçta kapsanmış olması gerekir; yani başlangıç, varlığı da yokluğu da kapsamalıdır.<sup>17</sup> Yani Hegel'in burada asıl söylemek istediği, bu noktada tam anlamıyla hiçlikten oluşan bir şeyden varlık oluşamayacağı, varlığa varoluş kazandıracak şeyin, belirlenim kazanmamış bir şey, boş bir kavram, boş\* bir varlık olması yani *kendinde-varlık* olması gerektiğidir. Varlık, başlangıç olarak ilk terim olmasına rağmen, sistemin türeyişi ya da bir başka deyişle ilerlemenin olanaklı olması için yeterli değildir, o bu haliyle belirlenimsiz ve dolayimsiz olduğundan bu konumda henüz bir öteki/diğeri postüle edilememiştir.<sup>18</sup> Lacan, varlık ile yokluk arasında kurulan bu “bir

<sup>16</sup> Mutluhan İzmir, **Öznenin Diyalektiği: Hegel, Sartre ve Lacan**, İmge Yayınları, Ankara, 2013, s.172.

<sup>17</sup> G.W. Hegel, **The Science of Logic**, translated by George Di Giovanni, Cambridge University Press, New York, 2010, s.51.

\* Zihinsel temsilcisi olmaması açısından.

<sup>18</sup> Yücel Dursun, **İki Kere Düşün**, İmge Yayınevi, Ankara, 2016, s.160.

ötekinin postülasyonu” meselesinde Hegel’in açtığı kapıyı kullanır ama Lacan’da bu kapının ardı bambaşka bir yere çıkar. Çünkü Hegel’e göre dünyada hem varlığı hem de yokluğu birlikte kapsamayan hiçbir şey yoktur fakat bu durum sıradan anlağın yöntemiyle kavranamaz. Bu bakımdan “varlık ile yokluğun birliğini” kavramaktan söz etmek demek varlığa dair dış bir refleksiyondan, bir üçüncü şey (*tertium quid*) olarak *Oluş*’tan bahis açmak demektir. Oysa Lacan’ın ontolojisinde ne çelişkilerin mutlak birliğinin ne de bu üçüncü şeyin hiçbir konumu yoktur. Çünkü “Lacan’ın düşüncesinde Bir’in hiçbir şekilde geçerli bir konumu yoktur.”<sup>19</sup> Lacan için yokluğun varlık olarak konumlanmasının yolu Hegelci anlamdaki çelişkilerin mutlak birliğine değil\*, yalnızca yokluğun olanağının öteki üzerinden ayırt edilmesine ve bu ayırt edilen yapının topolojik olarak ifadesine dayanır.\*\* İşte bu topolojik dönüşümün nesnesi Lacanyen psikanalizde “*nesne a*” ile gösterilir. Diğer bir deyişle Lacan’a göre Gerçek’in üzerine atılan kesğin gösterimi “*nesne a*” ile ifade edilir. Yani özne ile nesne arasında ortadan kaldırılması olanaksız olan bir kopukluk/boşluk bulunduğunu savunan bir geleneğin üyesidir Lacan ve tam da buna uygun bir ontolojisi vardır.<sup>20\*\*\*</sup> Nesne a yoluyla olanaksızlığın

---

<sup>19</sup> Dursun, Y. (2015), **Varlık Ağacı ve Türeyişi**, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Güz, sayı: 20, s. 57.

\* Bu *mutlak birlik* denilen şey, Hegel’in Mantık Bilimi adlı eserinde “nereye bakarsam orada bir çelişkilerin birliğini görmekteyim” şeklinde belirttiği noktadır. Lacan’da Hegel’den farklı olarak, yani bizi oluş’a devindiren bir “*tertium quid*” yani bir üçüncü şeyden farklı olarak, ontolojiyi kuran/oluşturan şey bizzat “eksiklik” kavramıdır. Bu da Öteki’nin “ayırt edilmesine” dayanır. Hegel’de ise, Lacanda var olmayan *çok önemli* bir nüans olarak, varlık ile yokluğun birliği kavramı üçüncü bir bakış noktasından, yani Oluş’un ikame edebileceği bir noktadan referans ile ayrışabilir. Çünkü Hegel’de saf belirlenimsiz varlık, yani kendinde-varlık, kendi ikame ettiği yerden bakıldığında aynı zamanda yokluktur. Onu “iki” olarak görebilecek referans noktası, Oluş’un ikame olduğu yerdir. Bu aynı zamanda spekülative mantığın, yani diyalektik mantığın özüdür. Ayrıca bu anlayış temelde Hegel’de Bir’in İki ile ilişkisi içerisinde ele alınır. Bu tartışma hakkında daha detaylı açıklama ve ileri seviye bir araştırma için bkz. Yücel Dursun, **İki Kere Düşün**, İmge Yayınevi, Ankara, s.105-174 arası.

\*\* Fakat burada öteki’yi, Büyük Öteki olarak düşünürsek, eksiklik hissinin çok geç bir dönemde, yasa koyucu büyük Öteki’nin devreye girişi sonrasında ortaya çıktığı algısı uyanabilir, burada kastedilen bizi Gerçek’ten dışarıya atan ötekiliktir, zira eksiklik hissi, Gerçek’ten çıktığımız anda, henüz Büyük Öteki ile yüzleşmemizden çok önce ve imgesel dönemin başlarında ortaya çıkar. Bu çok önemli bir ayrımdır ve bunu üzerine basa basa göstermemiz gerekir.

<sup>20</sup> Madan Sarup, 2017, s.33.

\*\*\* Sarup’un da söylediği bu kopukluk ya da mesafe tamamen ontolojik olarak düşünülmelidir. Aksi takdirde, Gerçek’ten çıkan öznenin henüz bir ben algısı, kendilik algısı oluşmamışken, kendine ait bir eksikliğin farkına varabileceği gibi anlaşılabilir. Burada gösterilmek istenen Gerçek’in üzerine atılan çentik ya da Gerçek’te açılan delik ile oluşan ontolojik farkın, öznenin inşası ve bu sürecin tamamında hiçbir zaman yapısal olarak kapanamayacağıdır.

olanağının belirtilebildiği anda artık Gerçek’te bir delik açılacaktır\* ve olanaksızın olanağı ifşa olmuştur. Zira nesne a; bütünlüğün yitirildiği, çelişkilerin ifade edilemez bir zevk duygusu altında birbirini tümlemekte olduğu o mükemmelliğin artık kaybolduğu andan sonra çıkacak eksikliği (ya da farkı) ifade edecektir. Sean Homer’ın sözleriyle:

Bu nedenle *objet a* kaybettiğimiz bir nesnedir\*\*, çünkü ancak bundan sonra onu bulabilme ve arzumuzu tatmin etme olanağı doğar. *Objet a*\*\*\*, özneler olarak bizim hayatlarımızda hep bir şeylerin eksik ya da kayıp olduğuna ilişkin olan sürekli duygumuzdur.<sup>21</sup>

Böylece “nesne a” eksiklik bakımından bir namevcudiyetin varlığını belirtmekte olan topostur. Yani o türeyim zincirinin ilk ontolojik alanı, bundan sonraki bütün ontolojik halkaların kesişim bölgesi, ilk toposudur. Bu bakımdan nesne a, Hegel’in aksine Lacan’ın daima yeniyi temellendiren varlık anlayışının en önemli topolojik figürüdür. Lacan’ın sözleriyle nesne a, *imgesel dönemde ayna döneminden sonra* “öznenin kendini oluşturabilmek için kendisinden ayrıldığı/koptuğu/bölündüğü şeydir.” Lacan’a göre *ben ile özne arasındaki fenomenolojik ayırım*<sup>22</sup> küçük öteki olarak imgesel özdeşim yoluyla temellenir ve bu parçalanma “kendi bakışının nesnesi” yoluyla oluşmaktadır.

\*“Gerçekte delik açılması” elbette “ilk anlamıyla” mümkün bir şey değildir, bu tümüyle metaforiktir. Burada kastedilen, ontolojik bir gösterimdir ve bu ontolojik gösterimin temel referansı Lacan’ın 1961-62 yıllarında verdiği bir seminerine dayanır. (Bknz. Yücel Dursun ,2009, s.366.) Bu seminerde Lacan bir alegori yardımıyla Gerçek’in üzerine atılan bir kesikten, bir çentikten, Gerçek’in üzerinde açılan bir delikten bahseder. Bunu da kendi ünlü “ilkel avcı alegorisi” ile anlatır. Bu alegoride Lacan Gerçek toposunu boş bir mağaraya benzetir. Bu mağarada yaşayan bir avcı, avladığı hayvanların bir listesini tutmak ister ama henüz sayma yeteneği yoktur. O da ilk hayvandan itibaren, mağarasında “varlığa gelen” her bir hayvan için duvara bir çentik atar. Lacan der ki, bu çentik aslen avlanan ilk hayvanı değil (çünkü Lacanyen ontolojide ayırt edilmiş ya da varlık beyanı, varlığın kendisinden referans ile yapılamaz) mağarada hiçbir “ayırt etmenin” olmadığı yani mağarada hiçbir şey bulunmaması hali ile artık bir hayvan bulunması arasındaki farka atılan çentiktir. Farkın kendisi çentiği ya da kesigi oluşturmuş, bu fark yoluyla Gerçek’in üzerinde bir “delik” açmıştır. Yani mağara ilk halde boş olmasına rağmen, mağarada bir eksiklik durumu söz konusu değildir çünkü hiçbir belirlenim yoktur. Bu eksiklik durumu yeni ve ilk ontolojik durum olarak, yani mağaraya bir hayvan gelmesiyle ortaya çıkmış olan fark ile oluşan çentik ile belirlenmiştir. Lacan ve Badiou, bu durumu metaforik olarak şöyle anlatırlar: ilk fark, yani varlığı türeten ilk fark, bu yolla Gerçeğin üzerine çizilmiştir. Gerçek, -metaforik olarak söylersek- fark yoluyla bir şeyden yoksun bırakılmıştır. Bu yoksun bırakılış olanaklı bir ontolojinin yegâne çıkış noktasıdır. Yoksa Gerçek’in kendiliği, herhangi bir eksiklikten ya da delikten daima yoksundur, bu tamlık yapısaldır.

\*\* Ayna döneminin bitiminin sonrası kastediliyor.

\*\*\* Temeli Ayna Dönemi’nde atılır ve bu temel atılmadığında şizofreni gibi psikoz tabloları ortaya çıkar.

<sup>21</sup> Sean Homer, 2005, s.122.

<sup>22</sup> Sean Homer, a. g. e., s.38.



Bu bakışın nesnesi, bilinçdışı ile birlikte özneyi imgesel dönemde kuracak olan yapıdır. Zira görünen alanda der Lacan, “nesne a” bakıştır. Belki de “bakış ile oluşan şey”dir, bakış ile beliren yokluk, eksiklik, boşluktur. Görünen alan aslen dışsal olandır ve bakış elbette ancak dışsal olana yönelebilir. Zira insan için henüz bebeklik döneminde dışsallık (dışsal mekân) namevuttur, hatta tam aksine anne ile mutlak bir tümlük söz konusudur çünkü çocuk, anne ile bir bütündür ve çocuk anneyi emerek neredeyse ona içkin bir varlık olarak onun vücuduna yapışık biçimde yaşamaktadır ve bakış bu anlamda namevuttur. Fakat artık çocuğun memeden kesilmesi ile Gerçek sekteye uğratılır, bebek için anne üzerinden bir dışsallık alanı açılır ve “Öteki’ne doğru bakışın” imkânı doğar. Çocuk anneye artık “dışarıdan” bakabilir ve bu noktada bebek “eksikliği” tanımlama olanağı yakalar. İşte Lacan için çelişkilerin birliğinin dağılma olanağının doğduğu nokta ya da bizi ‘boşluğun sınırı’ kavramına götürecek olan *ayırt edilme* noktası tam da burasıdır. Fakat bu sınır ya da ayırt edilme noktası Lacan’a göre ölü bir nokta değildir. Hegel’deki “oluş” kavramını hatırlatacak bir işleve sahip olan ama Hegel’den radikal biçimde farklı olarak “türeyimsel (generic)” bir yapıyla bütün sisteme enerjisini veren, çelişkileri bir anafarla savurup “simgesel” bir sirkülasyon altında hiçliğin sunumunu varlığın bir türeyim halinde ileriye atılmasını sağlayan enerji dolu bir sınırdır, öyle ki eksikliği ya da deliği ifade ediyor olmasına rağmen o bütün ontolojik yapıya enerjisini veren devindirici bir deliktir. Bu delik çalışmanın başında bahsettiğimiz üzeri çizili S (\$) ile gösterilen öznenin ortaya çıkmasına olanak veren deliktir. Lacan, bu delik toposunun ilksel temellendirilme sürecini yani onun ontolojik olanağını ya da bu “imgesel dönemi” *ayna evresi* kuramı ile verir. Bu kurama göre bir şeyin (bilinçdışı öznenin -ya da ileri bir okumayla *sıfırın-*) var olabilmesi için bir başkası (bir gösteren) tarafından tanınması gerekir fakat Homer’a göre bu durum, “kendimize eşit olan aynadaki imgemizin bir başkasının bakışıyla dolayımlanmış olduğu anlamına gelir ve bu durumda öteki, kendimizin garantörü olur.” Bu bağlamda Lacan ayna evresiyle daha 6-18 aylık bir çocuğun bu şekilde (ilk kez) kendi bedenine hâkim olmayı başardığını (ya da belki de daha doğru ifadeyle bir yanılığın olarak başarmış olduğunu düşündüğü) fakat bunu bizzat kendisinden farklı ve kendisinin dışında bir yerde, bir yansıtıcı yüzeyde gerçekleştirdiğini, bunun sebebinin de öznedeki kendisini düşüncesinde tanımlayamayan, betimleyemeyen, yerini belirleyemeyen anlamında bir ‘*varlık eksikliği*’ olduğunu dile getirir.<sup>23</sup> O halde Lacan’ın bu ‘*varlık eksikliği*’ olarak sözünü ettiği şey, sevilen ile tümlük durumunun (bebek için annenin) yiteceği, Gerçek’in içinde parçalar halinde eriyip giden benliğin Gerçek’in deforme edilmesi pahasına bir bütünlük algısına kavuştuğu ve bu algının ise Homer’ın sözleriyle “öznenin kendi varlığı içinde yabancılaşması” pahasına kazanıldığını gösterir. Yani Gerçek’te ben ile başkası arasında bir ayırım gerçekleşmemişken ya da bir ayırmsızlık

<sup>23</sup> Sean Homer, 2005, s.44.

varken, imgesel düzlem işte bunun ötesinin geçmemize olanak verir; Gerçek’i ortadan kaldırmadan onun ötesine geçmeyi ifade eder.<sup>24</sup> Şu hâlde öznenin imgesiyle özdeşiminin olanağına doğru ilk adımlar, kendisindeki bu fark ya da ontolojik boşluğun “dışlanması” (burada cesur biçimde Hegelyan bir terim olarak “kaldırılması” [*aufheben*] sözcüğünü de kullanacağım) dolayısıyla atılır. Bu fark ya da ontolojik boşluk/eksiklik, *olanaksızlığının olanağı* olarak tanımlanacaktır, zira bu olanaksızlık; bir gösteren vekâletiyle –Badioucu söylemle- kendi tutarsız yapısından kurtulur ve varlıklaşı/sunulur. O halde öznenin bir gösteren olarak aynadaki *imgesi*; kendisindeki eksikliğin ontolojik olarak ilanı değilse bile onun zemindir.\* Bu bakımdan “nesne a”, ayna evresinden sonra, Öteki’nin ötekiliğinin kanıtı ve tek garantisidir.<sup>25</sup> “Eksiklik” ise bu evreden itibaren kendi varlığını tanımlayarak öznenin kendisini kurması adına ilk basamak olmuştur. Ayırdına varma olanağına kavuşulan bu eksiklik (ya da fark) kendi arzusunun yitimi ve bu yitim dolayısıyla Öteki’ne doğru olan bakışta bulunduğu kendilik olarak sonuçlanacak ve bundan böyle kişinin arzusu daima Öteki’nin arzusu olarak kalacaktır; tıpkı bir şarkıda dile gelen şu sözler gibi: “Sen olmadan ben bir *hiçim!*”\*\*\* Açık olarak görülebileceği üzere bu düşünce Hegelyan bir çözümlerdir ve Hegel’in *köle-efendi diyalektiğine* dayanır; Hegel’e göre de insanın kendilik bilincini edinmeyi sağlayacak ya da bir başka deyişle insanın ancak bir dolayım yoluyla kendine geri dönmesini sağlayacak ilk unsur onun *istemesisidir*, Lacan bu istemeyi “arzu” kavramı olarak değiştirir. Hegel’e göre bir *belirlenimin* tetikleyicisi olan isteme, -Spinoza’ya atfen- *olumsuzlayıcı* bir etki göstererek, karşısındakini kaldırır (*aufheben*), başka bir beni işgal eder ve yerine kendi gerçekliğini getirir. Yani ilkin pratikte kendisini ‘Öteki’ olanın yadsınması olarak koyan (*setzen*) özbilinç, teorik biçimde bir ‘aşma’ etkinliği olarak kendi kendisi olmasıyla çelişerek (ki bu Hegel’in spekülâtif mantığının genel prosedürü ve seyridir) kendisini olumsuzlama yoluyla belirlemeye girişir. Böylelikle insan bu şekilde öteki için kendinde ve kendi olması yoluyla var olur ve “ben neyim?”\*\*\*\* sorusunun cevabını ancak ‘öteki’ yoluyla *tanınan* bir şey olarak kovalayabilir. Hegel için kendilik bilinci, yani kişinin kendisi için var olması o halde aynı zamanda öteki için var olmasını gerektirir çünkü o bir öteki bilinç ile yüzleşme yoluyla kendisinin dışına çıkarak nesnelleşmelidir. Yani insanın kendi hakikatinin nesnelleşmesi ve evrensel

<sup>24</sup> Zeynep Direk, **Felsefe Vakti- Çağdaş Felsefe Üzerine**, İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosunda (İTÜ Radyo) , 2015, (<http://www.radyo.itu.edu.tr/arsiv/felsefe-vakti>).

\* Kendisi değil de “zemini” diye nitelendirmemizin nedeni, henüz kendisi olarak adlandırabileceği bir algı kuramadan kendisindeki eksikliği anlamayacağıdır.

<sup>25</sup> Hervé Castanet, 2017, s.57.

\*\* Londra’lı müzik grubu Placebo’nun yukarıda belirtilen söz ile aynı adı taşıyan 1998 tarihli şarkısı. Yazıda belirtilen ilgili şarkı sözleri şu şekilde: “without you *i’m nothing*, take the plan, spin it sideways.”

\*\*\* Bu yüzden Bruce Fink’in dediği gibi psikotiklerde kendine sorulabilecek olan bu “ben neyim?” sorusu temelde imkânsızdır.

olarak geçerli bir hakikat sayılabilmesi için “tanınma” önkoşuldur. Bu da bizi Lacan’ın “bilinçdışı, tanınma ile var olur” mottosuna götürür. Bu tanınma elbette, bir başka özbilincin istemesini (Lacanyen terminoloji ile arzusunu) istemekle işler. Dolayısıyla istemenin yöneldiği nesne direkt olarak bir tikel isteme olmasa bile, yöneldiği bu nesne aslında bir başka istemenin nesnesidir. Bu kendinden dışarı çıkma, bir başarı veya edinimdir; bu sayede, bu speküler ilişki içerisinde bir kendilik bilinci, bedensel bütünlük kazanılır, o ayrışmamış birlikten o boşluk olmayan doluluktan dışarı çıkılır ilk defa ve kendi yaşantıları olan bir kendi haline gelmeye başlanır.<sup>26</sup> İşte Lacan’a göre anneden kopuş ile ortaya çıkan ayırım ve bu şekilde açılan yarık (ya da fark) yapısallıkta, dil ile ifade edilecektir -ama dil öğrenilmeden önce ayna dönemi ve imgesel dönemde nesne temsilcileri ve imgelerle ifade edilir- çünkü dil dışsallığın ilk yapılandığı mekândır ve bebek kendi arzusuna yalnızca Öteki üzerinden temellenen bu dışsallığın dolayımıyla ulaşabilecektir. Çünkü öncesinde çocuk ayna evresindeki imgeyi üstlenerek ilk kez kendisi olmaktadır zira bu bakımdan öznenin verili bir şey değil bir formasyon olduğu görülür.<sup>27</sup> Bu formasyon içerisinde bebek imgesel toposta ayırdına varmaya başladığı bu eksikliği ya da kendi varlığı içindeki yabancılaşmayı dil dolayımıyla deneyimleyecek, kendini simgesel toposta tam anlamıyla bölünmüş bir özne olarak bulacaktır. Çünkü “Lacan’a göre yapı bilinçdışı olandır ve bilinçdışı, dil aracılığıyla oluşur ve bilinçdışına hükmeden dilin kurallarıdır”<sup>28</sup> ya da bir başka deyişle “içimizde söylediklerimize hükmeden yapıdır dil. Aynı zamanda dil, Gerçek’i en temelde tehdit eden figür olarak ve imgesel toposta çocuğun arzusunu annenin arzusu (fallus) yapan yapıyı yasaklayacak bir figür olarak babanın adının ortaya çıkışı mahiyetinde simgesel toposun başlangıcıdır. Burada Lacan’ın kullandığı ve simgesel toposu ifade eden “babanın adı” kavramı semboliktir, gerçek babanın adı değil Öteki’nin, toplumsal düzenin konuştuğu dil ve kullandığı yasadır. Bu bakımdan Lacan’ın deyişimiyle “bilinçdışı Öteki’nin söylemidir.” Artık Gerçek’te ortaya çıkan boşluk olarak bilinçdışı özne, temsil ettiği eksiklik bakımından ‘hiç’ olduğundan kendi olanaksızlığının olanağı ile yüz yüze durumdadır. Bu durumda “psikanalizin soracağı soru şudur: “Hiçlikten bir şey nasıl çıkar?”<sup>29</sup> Bir özne hiçbir şeyden nasıl doğar, hiçbir ögenin var olmadığı bir gezegende bir varlık nasıl hiçbir şeyden ortaya çıkar; işte bir varlığın gerçekten ortaya çıkabilmesi için, Gerçek’te bir delik kazılması, Badiou’nun dediği gibi Gerçek’in bir şeyden *yoksun* bırakılması, ona bir çentik atılması gerekir, bir başka deyişle Lacan’a göre “özne Bir -ya da Badioucu anlamda “bir gibi”- olarak ancak Gerçek’in bir eksiklik tarafından etkilendiği

<sup>26</sup> Zeynep Direk, İTÜ Radyo, 2015.

<sup>27</sup> Zeynep Direk, a. g. e.

<sup>28</sup> Sean Homer, 2005, s.64

<sup>29</sup> a.g.e., 2005, s.101.

verde vuku bulur.”<sup>30</sup> Lacan’ın *tüm psikanalitik algoritmaların paradigması olan “nesne a”nın*<sup>31</sup> yani küçük ötekinin ortaya çıkmasıyla oluşan deliğin temel işlevi söylediğimiz gibi “ben”in kurulduğu nesne olmasıdır. Bu yüzdendir ki anneden kopan bebek, kendisini bir özne olarak kurabilmek için dil ile anne üzerinden dolayımınma sürecini daha önce imgesel identifikasyon ile zemin kazanmış olan “nesne a” üzerinden gerçekleştirmektedir.

### Topolojik Yapı

Topoloji, şeylerin ontolojik statüsünü deforme etmeden; öklidyen uzay ve boyut algısını ilkesel biçimde manipüle ederek, cisimler arasındaki çelişkili durumlara çelişkinin kendisini bir problem olmaktan çıkararak açıklamalar getirebilen bir matematik dalıdır. Lacansa psikanalitik mefhumları metaforik söylemden kurtarmak adına entelektüel bir aygıt olarak topolojiyi kullanır, bu bakımdan Lacanyen topolojinin ana hipotezi, psikolojik aygıtı topolojik bir alan olarak düşünmektir.<sup>32</sup> O halde akla gelecek olan ilk soru şudur: psikolojik aygıt nasıl topolojik bir alan olabilir? Freud düşünme süreçlerini incelerken, ruhsal olguları uzamsal olarak ele aldığımızda karşımıza birtakım zorlukların çıktığını belirlemiştir. Lacan da tıpkı Königsberg Bilmecesindeki benzer biçimde\* Freudyen kuramın açıklamakta zorlandığı zihindeki doğrusal olmayan yapıların ve mantıksal izahatı yapılamayan iç bölünmelerin ya da *değişen koşullara göre ortaya çıkan bazı kişilik değişimleri fenomenlerinin*<sup>33</sup> yani Lacanyen anlamda paradoksal

<sup>30</sup> J. D. Nasio, 2007, s.106-107.

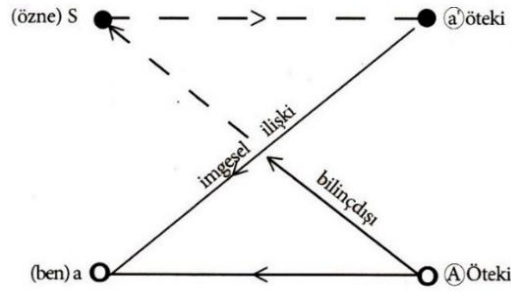
<sup>31</sup> J. D. Nasio, a. g. e., s.119.

<sup>32</sup> Jeanne Lafont, **Topology and Efficiency**, *Lacan: Topologically Speaking*, edited by Ellie Ragland And Dragan Milovanovic, Other Press, NY, 2003, s.12.

\*Tarihte topolojinin çıkış noktalarından biri olan Königsberg Bilmecesini hatırlayalım. Euler’in Öklidyen geometri dahilinde imkânsız olduğunu gösterdiği bilmecede Königsberg şehrinin (bugünkü Kalingrad) Preger Nehri’ndeki birbiriyle bağlantılı olarak bulunan 7 köprüden, her köprüden birer kez geçmek koşuluyla 7 köprüden geçerek şehri dolaşmanın mümkün olup olmadığı araştırılmaktaydı. Euler’e göre köprüleri temsil eden çizgiler, şeklin varlığı ilkesel olarak zedelenmedikçe istediğimiz kadar deforme edilebilirdi ve bu durum problemin temel mantığında ve çözümünde bir değişiklik oluşturmamaktaydı. Bu topolojide şekillerin belli ilkesel özelliklerini parçalamaksızın onları manipüle edebileceğimizin ilk örneklerinden biriydi. Freud’un vakalarında karşısına çıkan zihin-mekân modelleri de tıpkı Königsberg bulmacasında olduğu gibi öklidyen geometriyi zorlayan ve belli topolojik manipülasyonlar altında gösterilemediği takdirde çözüme kavuşmayan bir yapıya sahipti. (Freud’un üzerinde çalıştığı zihin-mekân modellerinin Öklid uzayında belirtilemezliği hakkında detaylı bir araştırma için bkz. “Blum, V., & Secor, A. (2011). *Psychotopologies: closing the circuit between psychic and material space. Environment and Planning D: Society and Space*, 29(6), 1030-1047”.)

<sup>33</sup>Mutluhan İzmir, **Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme**, İmge Yayınevi, Ankara, 2015, s.34.

olarak bir arada duran Gerçek, İmgesel ve Simgesel alanlarının "mantıksal açıklamasını" verecek biçimde yapısında "iç ve dış" ayrımının olmadığı birden fazla topolojik cisim\* ya da bunların şematize edilmiş tablolarını önümüze koyacaktır. Freud, topolojiye başvurmaksızın nevrotik tekrarların zihin topografyaları üzerinde yarattığı uyumsuzlukları metaforik olarak yakalamaya çalışırken Lacan yapının bizzat topolojik olduğunu söyleyerek metaforik anlayıştan ayrılır. Böylece topoloji, Lacan'ın üç boyutlu alanda tamamen grafik yüzeylerle sınırlı kalmadan öznenin yapısını ifade etmesine olanak tanır.<sup>34</sup> Lacan'a göre böylece obsesyon nöksleri ve nevrotik tekrarlar ya da Öklidyen mantığı zorlayan manevra arzuları bu yapısallıkta anlamlı hale gelebilir. Lacan, öznenin doğrusal olmayan yapısını anlayabilmemiz için yalnızca topolojinin açıklayabildiği yüzeyleri kullanmalıydı ki Şema L bunun ilk ve temel ele alınış biçimi olarak görülebilir:



Şekil 1. L. Şeması

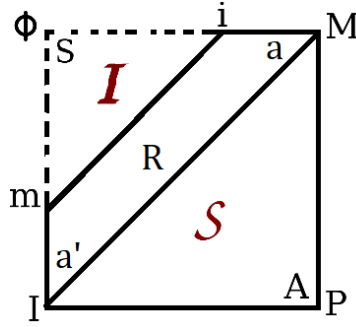
Ben (a) ile Büyük Öteki (A) arasında bir dışsallık alanı açılıp bebek kendisini Öteki üzerinden bir yansıtıcı yüzeyde görmeye başladığında yani imgesel identifikasyon yaşandığında küçük öteki oluşmaya başlar. Lacan için iki orta terim [a ve a'], kendisinin "Ayna Evresinde" ortaya attığı karşılıklı imgesel nesneleşirmeye katılan çifti temsil eder.<sup>35</sup> Fakat bu sürecin öznenin formasyonuna götüren unsur ise bilinçdışını oluşturan sembolik ilişkidir. Böylelikle Şema L, Öteki ve özne arasındaki ilişkiyi işaret ederek; ben (moi) ile "Öteki" (A) arasındaki ilişkiyi dili kullanmaya başlamanın bir sonucu olarak öznenin bölünme problemi ile birlikte göstermiş olur. Fakat bu şema sembolik ilişki ile imgesel ilişki arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi gösterebilmek için yetersizdir. Lacan, daha sonra Şema R'yi tasarlayarak İmgesel dönem ile Ötekinin söylemi arasındaki doğrusal olmayan bağlantıyı netleştirir ve bunu ifade edecek olan topolojik cisimleri vermeye başlar. Şema L'de yetkin biçimde gösterilemeyen Gerçek alanı Şema R'de daha açık

\* Cross-cap/möbius şeridi, Klein Şişesi, Borromean düğümü vs.

<sup>34</sup> Blum, V., & Secor, A. (2011). **Psychotopologies: closing the circuit between psychic and material space.** *Environment and Planning D: Society and Space*, 29(6), s.13.

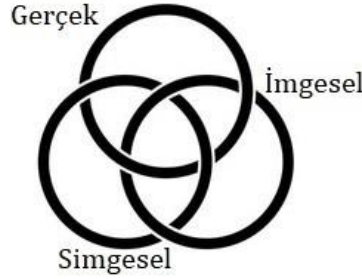
<sup>35</sup> Jacques Lacan, *Overture to this Collection*, **Ecrits**, translated by Bruce Fink, Norton & Company, New York, 2006, s.40.

biçimde görülecektir. Gerçek’in İmgesel ve Simgesel toposlardan hem ayrı hem aynı hem de onlara bir sınır kavram olarak konumlanması Şema R’de verilmektedir:



Şekil 2. R Şeması

R şemasında görülen bu üçlü alan yani I, R ve S bölgeleri, Lacan’ın üç önemli topos olarak gördüğü imgesel, Gerçek ve simgesel alanlara tekabül eder. Büyük Öteki ile ayrılmasıyla, Öteki’nde (aynada) kendi imgesini görerek *öteki ben’i* oluşturacak olan bebekte *imgesel topos* oluşmuş olur. Kendi içinde bulunduğu Gerçek’in tümlüğüne ilk yabancılaşmayı yaşayan bebek için bölünme süreci dil ve kültür dünyası olan simgesel öğeler ile söz konusu olur. Böylelikle identifikasyon ikinci bir aşamaya, imgesel identifikasyondan simgesel toposa, simgesel identifikasyona dönüşür. O halde Öteki’nin arzusunun bebekte *simgesel* bir görünümü vardır; bu ilkin dil ile daha sonra ise bütün bir sosyokültürel ağ ile ortaya çıkarılmaktadır. Yani başta imgesel alana ait olan bebeğin ben’i, kültürel yapının yasaları ile simgesel dünyaya geçmiş olur. Bu bakımdan bilinçdışı, arzusun hiçbir şekilde kapatılmadığı yer olarak “olmamaklığın” aktarım mekânıdır. Gerçek ise paradoksal olarak tüm bu iki alanı (imgesel ve simgesel) hem dışlayan hem de onunla iç içe var olan topostur. Çünkü bebek “Gerçek” alanında henüz ayna evresini yaşamamış, hiçbir identifikasyon geçirmemiş ve dolayısıyla ne imgesel toposla ne de simgesel toposla tanışmıştır. Orada bebek yalnızca Gerçek’in içindedir ve ilk identifikasyondan itibaren de halen Gerçek’in içinde olsa da bir daha asla tam olarak Gerçek’e bütünüyle dokunamayacak, daima onun sınırında kalacaktır. Çünkü her bir identifikasyon eksikliğinin (“nesne a”nın) taşıyıcısı ve koruyucusudur. Bu bakımdan Şema R’nin kaçınılmaz sonucu Lacan için birbirinden farklı bu üç alanın bir arada nasıl kalabildiğini gösteren topolojik bir düğümdür. Bu düğüm üç adet çakışan halka olarak başlar: İmgesel (I), Simgesel (S) ve Gerçek (R). Gerçek’in halkası Simgesel ve İmgesel halkalarını bir arada tutan ve onlara zemin olan halkadır. Fakat paradoksal biçimde diğer halkalar da aynı işlevi görür. İç içe geçmiş ve öklidyen uzayda ifade edilemeyen bu düğüm biri kesildiğinde hepsinin ortadan kalktığı bir “bir aradalığı” temsil eder:



Şekil 3. Borromean Düğümü

Tüm bunlar ne demek oluyor? Lacan için bir gösteren, özneyi başka bir gösteren ile temsil edendir. Peki bu gösterenler ve temsiller çokluğunda özne nasıl yakalanır? Görüldüğü gibi Lacan’a göre bu sorunun mantıksal cevabı topolojidedir. Şimdi Şema L’ye geri dönelim ve Büyük Öteki’nden Özne’ye giden oka odaklanalım. Buradaki kesikli çizgi gösterimin mantığı, Lacan’ın topoloji vasıtasıyla ortaya koyduğu “inner eight” mantığıdır. Zizek’in dediği gibi Özne (\$) derinlerden gelmez, yüzeyin kendisinin topolojik biçimde eğrilip bükülmesinden kaynaklanır.<sup>36</sup> Bu bakımdan Şema L bizi Möbius şeridinin yapısına kadar götürecek olan topolojik açıklamanın ta kendisidir. Bu noktaya dikkat edelim: Bilinçdışı söylemi, Öteki’nden özneye ulaşırken Lacan’ın deyimiyle “tersyüz (*inversée*)” olur, çünkü Öteki’nin söylemi imgesel aksı döner dönmez yine bilinçdışı olarak oluşur, tam bu noktada imgesel topos, Möbius şeridi prensibiyle simgesel toposa dönüşür ve diğer yüzey gibi sayılan kısma geçiş yapar. Lacan, bu şeridin ifade ettiği ontolojik durumu anlatabilmek için *intimite* (içsel) ve *exterieur* (dışsal) kavramlarının birliğinden türeterek elde ettiği *extimite* sözcüğünü kullanır. Fransızcası *extimite* olan, Lacan’ın *intimite* (içsel) kelimesine *exterieur*’dan (dışsal) gelen ex- önekini kullanarak ürettiği bu terim psikanalizin iç ve dış ilişkine karşıtlığı nasıl sorunsallaştırdığını çok iyi ifade eder, bu yapıya Möbius şeridi iyi bir örnektir.<sup>37</sup> Lacan’ın kuramında topolojik cisimlerin temel işlevi, paradoksal bir çıkmaza girmeksizin iç ve dış ayrımının ortadan kalktığı bir yapıyı temellendirebilmektir. Lacan’ın Gerçek toposu olarak Hiç’in üzerinde temellendirdiği yapıyı (*structure*) gösterebilmek için üzerinde bu tür ayrımların yitdiği toposlara başvurması şartıdır:

<sup>36</sup> Slavoj Zizek, **Hiçten Az, Hegel ve Diyalektik Materyalizmin Gölgesi**, çev. Erkan Ünal, Encore Yayınları, İstanbul, 2015, s.665.

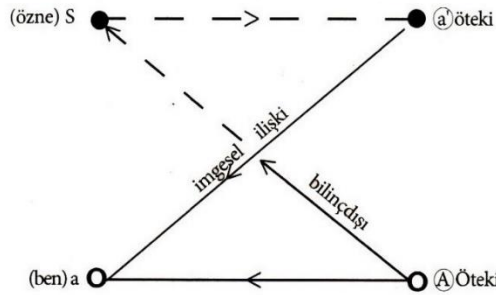
<sup>37</sup> Slavoj Zizek, **Paralaks**, çev. Sabri Gürses, Encore, İstanbul, 2014, s.430.



Şekil 4. Möbius Şeridi

Gerçekten de bir noktayı Möbius şeridinin yüzeyi üzerinde ilerletirseniz, nokta yol boyunca hiç sapmadan şeridin hem üst yüzeyini hem de alt yüzeyini kat edecektir. Möbius şeridi ile L şeması arasındaki şekilsel benzerlik elbette tesadüfi değildir, bu şerit üzerindeki birbirinden ayrı ama aynı zamanda birbiriyle aynı olan bu yüzeyler Hiç etrafında dönerler. Yani söz konusu bu yüzeyler Gerçek’in üzerinde yapılanan imgesel ve simgesel toposlardan başka bir şey değildir. Şimdi tüm bunların ışığında Möbius şeridine ve şemaya tekrar yakından bakalım:

550



Bilinçdışı der Lacan, Möbius şeridi gibi bir şeye benzer, onda “aşağı” ya da “yukarı” diye bir ayırım yoktur; onun yapısında iç ile dış aynı şeydir. Dolayısıyla büyük Öteki'nin (bilinçdışının) söylemi Özne'ye Möbius şeridindeki gibi bir yol izleyerek gelmiştir, bundan dolayı Lacan bu yolun bir kısmını kesik kesik çizmiştir çünkü Öteki'nin söylemi bir noktada “bükülür” ve tersyüz olur fakat bu durum söylemin varlığını tehlikeye atmaz; söylem yine özneye ulaşır fakat tıpkı bir Möbius şeridinin yüzeyini kat edermişçesine ulaşır. Lacan bu yolculuğu “Öteki'nin söylemi bize dil üzerinden tersyüz olarak gelir (*que dans le langage notre message nous vient de l'Autre, [...] sous*



*une forme inversée*).<sup>38</sup> ifadesiyle anlatmaktadır. Çünkü Öteki'nin söylemi, iki boyutlu Öklidyen görüntüde, imgesel identifikasyonun üzerinden atlamasıyla özneye ulaşıyor olarak görünse de aslen bunlar sanılanın aksine iki ayrı vektör değil, aynı topolojik uzaya ait iki ayrı ama aynı olan toposturlar ve bundan dolayı dil üzerinden yapılanan Büyük Öteki'nin söylemi Möbius şeridindeki gibi bir yolu takip ederek özneye ulaşmaktadır. Bu durum bize Lacan'ın bilinçdışını temellendirirken neden topolojiye başvurduğunun yanıtını açık biçimde vermektedir. O halde Zizék'in de dediği gibi burada “özne” ve “nesne” de bir Möbius şeridinin iki tarafında bulunan *farklı ama aynı* şeylerdir ki bu bakımdan “nesne a” paradoksal bir nesnedir.<sup>39</sup> Demek o ki Lacan Özne'nin ne Öklidyen uzayda ne de Aristoteles uslamasında ifade edilemeyen yapısını topoloji yardımıyla, paradoksal biçimde hem birbirinden ayrı hem de birbirinin aynı olan yüzeyleri kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Gerçek'te bu görünüşteki çelişik yapının imgesel ve simgesel olarak yapılandırılabilmesi için Lacan'ın kuramında topolojik gösterimler zorunludur. Çünkü bu paradoksal yüzeyler Lacanyen Gerçek'in mantığını onun psikanaliz kuramına kanalize edilmesinin temel yoludur. Fakat bu yöntem aynı zamanda Hiç'in nasıl ontolojik olarak yapılabileceğini de göstermektedir. Bilinçdışı söyleminin ontolojik eksikliğin taşıyıcısı olarak düşünülmesi ve bu anlayıştan devşirilen Badiou ontolojisindeki “her sunumdaki boşluğun hayaleti (*phantom of void*) olarak adlandırılan fazlalığın (tortunun) öznedeki varlık eksikliği (nesne a) yoluyla içselleştirilmesi belki de Lacan'ın felsefeye kazandırdığı en önemli ontolojik kavrayıştır. Ben (moi), kendisinde Öteki yoluyla açılan yarığı “nesne a” yoluyla dışavurmuş fakat bu yarık “nesne a” ile birlikte radikal fakat paradoksal sunulmaya devam etmektedir. Bu durum Lacan ontolojisindeki üçlü alanın (İmgesel, Gerçek ve Simgesel) topolojik olarak birbirine düğümlenmesiyle gösterilen Borromean düğümü ile ifade edilmiştir. Zira bilinçdışını kuran ve özneyi temellendiren “nesne a” gerçeği, imgeseli ve simgeseli böyle bir düğümle bir arada tutan olarak yokluğun farklı vasıtalarla gerçeğin yanında simgeselleştiği ve ontolojik sahaya kazandırıldığı yerdir. Böylece Zizek'in can alıcı tespitindeki gibi varlık ile varlık-eksikliği örtüşmüş olur fakat burada simgesel ve imgesel boyut doğrudan değil ancak topolojik bir dönüşümle Möbius şeridindeki gibi örtüşebilir, bu da bizi Lacan'ın temel ontolojik hipotezine geri getirir.

Topolojide örneğin çember, karenin biçimine girebilecek şekilde esneyebilir, kare de kopmadan parçalanmadan çember olabilmek için uygun şekilde bükülebilir. Topolojinin buradaki en büyük avantajı, iki uzayın birbirine dönüşümünü açıklayabilmesindedir. İşte Şekil 1.'de (a) ile (a') arasındaki birebir ve sürekli fonksiyonun garantörü de Şema R ve L'de kurulan topolojik biçim yani Möbius şeridi prensibidir. Böylelikle a ve a' aynı

<sup>38</sup> Jacques Lacan, 2006, s.3 ve Jacques Lacan, 1966, s.9.

<sup>39</sup> Slavoj Zizék, 2014, s.213-214.

“Lacan ve Topoloji”  
Erman KAÇAR

zamanda hem birbirinin aynı hem de birbirinden farklı olarak var olurlar. Bu aynı zamanda özdeşleşmenin de (*identification*) özüdür. Yani Lacan öznedeki bölünmeyi R şeması ile birlikte bir topolojik dönüşümün ifadesi olarak Möbius şeridi prensibine yüklemiştir. Zira R Şeması, Möbius şeridinin kesilmiş ve açılmış halidir; şemada M-m ve I-i noktalarının kendi aralarında birleştirilmesi bize tekrar Möbius şeridini verir. Böylece gerçeğin üzerinde ayırım kazanarak yapılan imgesel ve simgesel toposlar hem aynı hem de ayrı yüzeyde olmuş olurlar. İşte Lacanyen ontolojide topolojinin özü budur ve Lacan'ın kavrayışına göre bu özü, mekân-sınır, iç-dış probleminin yaşandığı ben'in Öteki ile olan ilişkisinden aşırı nefret ve sevgi arasındaki doğrusal olmayan birlikteliğe ya da travmatik nevrozdan psikozdaki yapısalılık problemine kadar bütün psikanalitik durumlarda gözlemlemek mümkündür.

### KAYNAKÇA

- Başer, Nami, **Lacan**, Say Yayınları, Ankara, 2012.
- Badiou, Alain, **Sonsuz Düşünce**, çev. I. Ergüden ve T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Blum, V., & Secor, A. (2011). **Psychotopologies: closing the circuit between psychic and material space**, *Environment and Planning D: Society and Space*, 29(6), 1030-1047.
- Castanet, Hervé, **Lacan'ı Anlamak**, çev. Baturalp Aslan, Encore, İstanbul, 2017.
- Direk, Zeynep, **Felsefe Vakti- Çağdaş Felsefe Üzerine**, İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosunda (İTÜ Radyo) , 2015 (<http://www.radyo.itu.edu.tr/arsiv/felsefe-vakti>).
- Dursun, Y. (2009). **Lacan'ın Düşüncesindeki "Bir" Eksik Üzerine**, *MonoKL, İstanbul*, (6-7), 365-38.
- Dursun, Y. (2015), **Varlık Ağacı ve Türeyişi**, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Güz, sayı: 20, s. 57-74.
- Dursun, Yücel, **İki Kere Düşün**, İmge Yayınevi, Ankara, 2016.
- Evans, Dylan, **An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis**, Routledge, NY, 2006.
- Hegel, G.W., **The Science of Logic**, translated by George Di Giovanni, Cambridge University Press, New York, 2010.
- Homer, Sean, **Jacques Lacan**, çev. Abdurrahman Aydın, Phoneix, Ankara, 2005.
- İzmir, Mutluhan, **Öznenin Diyalektiği: Hegel, Sartre ve Lacan**, İmge Yayınları, Ankara, 2013.
- İzmir, Mutluhan, **Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme**, İmge Yayınevi, Ankara, 2015.
- Lacan, Jacques, *Ouverture De Ce Recueil, Écrits*, Éditions Du Seuil, Paris, 1966.
- Lacan, Jacques, *Overture to this Collection, Ecrits*, translated by Bruce Fink, Norton & Company, New York, 2006.
- Lacan, Jacques, **Psikanalizin Dört Temel Kavramı**, çev. Nilüfer Erdem, Metis, İstanbul, 2013.
- Lafont, Jeanne, **Topology and Efficiency**, *Lacan: Topologically Speaking*, edited by Ellie Ragland And Dragan Milovanovic, Other Press, New York, 2003.
- Nasio, J. D., **Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, çev. Ö. Erşen ve M.Erşen, İmge Yayınları, Ankara, 2007.

“Lacan ve Topoloji”  
Erman KAÇAR

Ragland, Ellie ve Milovanovic, Dragan, **Lacan: Topologically Speaking**,  
Other Press, New York, 2003.

Sarup, Madan, **Post-yapısalcılık ve Post modernizm**, çev. Abdükbaki Güçlü,  
Pharmakon, Ankara, 2017.

Zizék, Slavoj, **Paralaks**, çev. Sabri Gürses, Encore, İstanbul, 2014.

Zizék, Slavoj, **Hiçten Az, Hegel ve Diyalektik Materyalizmin Gölgesi**,  
çev. Erkan Ünal, Encore, İstanbul, 2015.